

Катерина Бурка

Науковий керівник – Якуніна К. І., викладач.

ЦІННІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ ХХ СТ.

У цій статті зазначені цінності життя людини у філософії екзистенціалізму ХХ ст., представлений аналіз історичних, політичних, економічних та соціальних передумов становлення філософії екзистенціалізму.

Ключові слова: цінність життя, екзистенціалізм, економічний розвиток, свідомість, індивідуальність.

The article mentioned the value of human life in the philosophy of existentialism of the twentieth century., The analysis of historical, political, economic and social prerequisites of becoming a philosophy of existentialism.

Key words: value of life, existentialism, economic development, consciousness, individuality.

Важливою умовою гармонійного розвитку будь-якого суспільства є збереження і дотримання людських цінностей. Однією з найважливіших таких цінностей є цінність людського життя, а точніше розуміння цінності і неповторності життя кожної людини. Адже людське життя- це космічний феномен, унікальний за своїм змістом, це беззаперечне чудо Всесвіту. На жаль, у наш час все частіше зустрічають намагання виміряти ціну життя людини грошима чи іншими матеріальними цінностями, але чи можливо виміряти ціну життя людини матеріальними благами? Чи можна оцінити значення життя кожної людини для людства? Ці питання є одними з основних питань філософії. Саме на ці питання шукали відповідь філософи-екзистенціалісти. Вони одними з перших звернули увагу на неповторність кожної людини бачачи в ній індивідуальність. Їхні філософські погляди перевернули уявлення про людину, цінність її життя та значення його для всього світу.

Дослідження цієї теми в наш час є актуальним, тому що саме у філософії ХХ століття ми можемо знайти відповіді на все ще турбуючи наше суспільство питання, що стосуються сенсу та

цінності життя кожної людини. Лише осягнувши суть і цінність свого існування, людина отримує справжню свободу, що полягає у власному виборі і свідомому ухваленні відповідальності за все, що відбувається у світі. Саме в цьому людині може допомогти філософські погляди екзистенціалістів ХХ століття.

Так Є. Причепій екзистенціалізм визначає як «своєрідний духовний протест, бунт особи проти абсурдного з її погляду світу, пошук виходу з цієї ситуації» [1, 195]. Активну розробку екзистенційної проблематики пов'язують з кризою, яка знайшла прояви в усіх сферах життя суспільства. На думку Д. Дроздовського, «визначальна причина феномену такої кризи – суперечність між стратегією розвитку матеріальної культури і своєрідністю духовних цінностей людства» [2, 9].

Теоретичне значення даної теми полягає в тому, що її знання є важливим в дослідженні закономірностей та тенденцій змін у розумінні.

Цінності життя людини. А практичне значення роботи полягає в отриманні нових знань про цінність життя кожної людини.

Під час дослідження теми використовувалися такі методи: метод синтезу, порівняльно-історичний – використовувався під час порівняння історичних аспектів розуміння цінності життя в різних часових проміжках. Метод систематизації та узагальнення застосовувався при дослідженні тенденцій розвитку розуміння цінності життя. Аксиоматичний метод дає можливість визначити різні поняття, наприклад «життя», «цінність життя», «екзистенціалізм» тощо. Метод компаративістики дав можливість встановити характер, масштаби і напрямки моральних змін в тогочасному суспільстві.

В наш час багато країн світу намагаються рівнятися на країни Західної Європи, бачачи в них зразок ідеальної демократії. Європа – це перш за все культура у найширшому значенні цього слова. Культура що подарувала світу Римську імперію, грецьку філософію, християнство та багато чого іншого. А яку неоціненну роль ця частина світу відіграла у формуванні світогляду значної частини людства. Західна Європа і нині є центром нагромадження наукових знань, філософської думки та мистецтва. Саме Західна Європа, а точніше її філософія, протягом всієї історії формувала уявлення сучасного суспільства про сенс життя, його цінну та цінність; намагалася дати відповіді на питання, що стосувалися значення і ціни життя.

Що ж таке життя, яка його цінність? Ніхто не зможе дати чітку відповідь на це питання. Для когось життя це любов, для когось – експеримент, результат якого заздалегідь відомий, для іншого – епідемічна хвороба, яка переноситься сексуальним шляхом [3]. Кожний розуміє його по своєму. А в чому ж тоді полягає цінна життя? Л. Толстой казав «Життя, яким би воно не було, є благом, вище за яке нема нічого» [4]. І справді, що може бути ціннішим за життя? Ніщо, ніколи не могло, не може і не зможе навіть зрівнятися з життям. Цінність життя в самому його існуванні, в першоджерелі.

Чи завжди люди так цінували життя? На жаль, ні. Переворот у розумінні цінності життя відбувся в ХХ ст. Що ж спричинило різкі зміни бачення цієї проблеми у свідомості людей? Велике значення відіграли історичні події. Варто хоча б згадати дві світові війни, революції в Європі, що супроводжувалися зміною звичної для більшості людей форми правління. Війни завжди травмували людину та її внутрішній світ, але жахіття Світових воєн ні з чим не зрівняти. Ці війни призвели до руйнування звичних моральних та релігійних цінностей. Масове вбивства мирного населення перетворили на звичайні речі. Люди втратили віру – в себе, в майбутнє, в Бога. Мирне населення весь час піддавалося репресіям і переслідуванням. Все це не могло не відобразитися на свідомості і світосприйнятті людей.

Революції, що відбулися в цей час теж дуже вплинули на суспільство. Революції ХХ ст., на відмінно від попередніх, були селянсько-робітничими і їх досить часто називають соціальними. Деяким державам вдалося подолати кризові явища демократичними засобами (США, Франція). Проте в ряді країн де до влади прийшли радикально настроєні політики встановлюються тоталітарні режими (Росія). Такий спалах незадоволення був спричинений економічними причинами. На рубежі ХІХ–ХХ ст. у світі завершується перехід до капіталістичного способу виробництва, створюються могутні монополії, провідні західні держави розподіляють світ на сфери впливу, колонізуючи відсталі в економічному плані країни.

З економічної точки зору ХХ ст. можна характеризувати дwoяко. З одного боку це спад економіки на початку 1930-х і в 1980-х і 1990-х рр. З другої сторони це період підвищення рівня життя простих людей. Середня тривалість життя також зросла. У 1900 р. в Англії середній вік чоловіків був 47 років, а жінок

– 50. До кінця століття ці цифри виростили до 75 і 80 відповідно. Збільшенню рівня життя сприяв величезний прогрес, який зробила медицина в ХХ ст.: у 1900 р. великий прорив був зроблений у психології, у 1912 р. були відкриті вітаміни, вперше у 1922 р. для лікування людей був використаний інсулін.

Також про покращення життя свідчить те, що у 1914 р. лише близько 20% населення належали до середнього класу. До 1939 р. цей показник склав близько 30%. В кінці ХХ ст. число «синіх комірців» або працівники фізичної праці різко скоротилося, а число працівників в офісах та сфера послуг або «білих комірців» швидко зростає.

В ХХ ст. у людей з'явилося більше вільного часу. У 1900 р. середня тривалість робочого тижня у Великобританії була 54 год. До 1980 р. вона складала 39 годин. Крім того в 1900 р. більшість людей в Англії не мали оплачуваних відпусток, за винятком святкових днів. В 1939 р. новий закон закріпив, що кожна людина повинна мати один тиждень щорічної оплачуваної відпустки, з 1950 р. – два тижні, в 1980-ті роки більшість людей мали 4 тижні щорічної відпустки.

Життя було значно поліпшене новими винаходами. Електричне світло стало більш доступним, що сприяло поширенню побутових електричних приладів. До 1959 р. близько дві третини британських будинків мали пилосос. Однак холодильники і пральні машини не стали дійсно доступними аж до 1960 р., а центральне опалення набуло широкого поширення лише в 60–70 рр. ХХ ст.

Промислова революція змінила ландшафт міст і сіл. Малі міста перетворилися на величезні міста. У сільській місцевості, мости, залізничні лінії та канали були побудовані для поліпшення транспортування. Руйнування природної краси пейзажу викликало ностальгічну реакцію в мистецтві та літературі. Романтизм в англійській літературі в основному пов'язаний з поетами Вільямом Вордсвортом і Семюелем Тейлора Кольріджа. Обидва поета були прихильниками соціальної утопії, що виникла в результаті Великої французької революції. Поет і художник Вільям Блейк є найбільш яскравим прикладом романтичної чутливості в Британії, уособленням його вимог є теза: «Я повинен створити систему, або бути рабом іншої людини» [5].

Натхненний ідеями Жан-Жака Руссо і сучасними соціальними змінами і революціями, романтизм виник як реакція на зна-

ння XVIII ст., стверджуючи, що емоції і інтуїція знаходяться над раціоналізмом, важливість особистості над соціальними відповідностями та розвідки природних і психічних пустелями порівняно з класичними стриманість. Основні теми романтичного мистецтва та літератури включає любов до атмосферних ландшафтів; ностальгія за минулим, зокрема любов до примітиву, в тому числі народних традицій, культу особи, фігури героя, що часто є художником або політичним революціонером, романтична пристрасть; містики, і захоплення смертю. Все це не могло не відобразитися на філософії і ставленні людей до життя, його цінні. Оскільки західна філософія XX ст. розвивалася у тісному зв'язку з політикою, в умовах, коли змінювалися стереотипи людської поведінки з орієнтацією її на діловитість, підприємливість, уміння забезпечити себе і родину матеріальними благами.

На межі XIX–XX ст. людина з властивою їй індивідуальністю і творчим потенціалом виявилася стандартною деталлю соціальної машини, функціональним додатком технологічного процесу. Індивід пасивно сприймає форми життя, нав'язані йому соціумом, і перестає жити самобутнім вільним життям. «Втеча від свободи» приводить до трагедійності особистісного буття, породжує безсуб'єктні соціокультурні форми: «Наслідки цієї машинізації виникають з абсолютної переваги механічної визначеності, прорахованості і надійності. Все, зв'язане з душевними переживаннями і вірою, допускається лише за умови, що воно корисне для цілей, поставлених перед машиною. Людина сама стає одним з видів сировини, що підлягає цілеспрямованій обробці. Тому той, хто раніше був субстанцією цілого і його змістом – людина, – тепер стає засобом».

Ця проблематика бере свій початок, ще з XIX ст., коли у філософії постала проблема людини. Абсолютізація механічної форми руху матерії призвела до ототожнення деякими тогочасними мислителями людини з машиною. Так, Ламетрі розглядав людський організм як машину, що самостійно заводиться, подібно до годинникового механізму. На його думку, людина відрізняється від тварин лише більшою кількістю потреб, а отже, й більшою кількістю розуму, бо потреби тіла – «мірило розуму».

Саме на такому ґрунті зародився екзистенціалізм – філософський напрямок середини XX ст., що висуває на перший план абсолютну унікальність людського буття, невимовну мовою понять. Витоки цього філософського напрямку містяться у вченні

данського мислителя XIX ст. Серена К'еркегора, який ввів поняття екзистенції як усвідомлення внутрішнього буття людини у світі. Оскільки предметне зовнішнє буття виражає собою «недійсність існування», набуття екзистенції передбачає вирішальний «екзистенціальний вибір», за допомогою якого людина переходить від споглядально-чуттєвого буття, детермінованого зовнішніми факторами середовища, до єдиного і неповторного «самому собі».

Іншими словами, проблеми екзистенціалізму – це питання самого факту існування кожної людини і переживання свого способу існування. Карл Ясперс вважає, що людське існування розкривається в «прикордонних ситуаціях» – в станах страждання, боротьби, жорстокості і ворожості світу, в яких живе людина. З точки зору екзистенціалістів, людина не піддається науковому визначенню, бо спочатку нічого собою не представляє, вона спочатку позбавлена будь-якої природи, що визначає її індивідуальне, особистісне буття. Людина є лише те, що вона сам з себе робить. Вона є ніщо інше як власний проект самої себе, і вона існує лише настільки, наскільки сама себе здійснює. Вдумаймося в його зміст: людина вступає в життя і сама визначає свою зовнішність, поза якою нічого немає. Тільки дійсність йде в рахунок. Боягуз відповідальний за своє боягузтво, брехун за свою брехню і т. д. Інакше кажучи, людина сама робить себе і своє життя. Саме вона сама стала боягузом, брехуном, негідником.

Ж.-П. Сартр підкреслює, що кожен суб'єкт (людина), про який йде мова, не є строго індивідуальний суб'єкт. З точки зору Ж.-П. Сартра, істина осягнення людини як себе самої не може бути ніякою іншою. Дух набуває сили буття в кожному окремому людині. Проте в мисленні людина відкриває не тільки себе саму, вона відкриває і інших людей. Інакше кажучи, через «Я мислю» людина осягає себе перед особою іншого, й інша людина так само достовірна для неї, як і вона сама. Для того, щоб з'ясувати будь-яку істину про себе саму, людина повинна пройти через іншу. Таким чином, людина відкриває цілий світ, який називається інтер-суб'єктом. Тільки в цьому інтер-суб'єктному світі і вирішує людина, чим є вона сама і чим є інші люди.

Розглядаючи різні погляди на цінність життя як найвищу цінність, можна прослідкувати різні підходи та згрупувати їх таким чином: цінність життя людини – в житті для суспільства, а не в

житті для себе, тобто міра цінності життя визначається відповідністю життєдіяльності людини інтересам суспільства; життя є цінністю саме собою, у самоусвідомленні людини; цінність життя обумовлена сенсом життя, тобто життя є цінним лише при наявності у нього сенсу; життя людини і взагалі всього людства є найвищими цінностями еволюції космосу; час і погляд людини на саму себе змусили її цінувати життя і заходити в нього сенс. Через смерть людина знаходить значення свого існування у його справжній цінності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Філософія: посібник / Є.М.Причепій, А.М.Черній та ін. – К.: Академія, 2001. – 576 с.
2. Дроздовський Д. Код майбутнього: Криза людини в європейській філософії: від екзистенціалізму до українського шістдесятництва / Дмитро Дроздовський. – К.: Всесвіт, 2006. – 192 с.
3. Що таке життя. Афоризми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://megasite.in.ua/111774-shho-take-zhittya-aforizmi.html>
4. Життя – найвища цінність! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vik992989.blogspot.com/>
5. William Blake [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vik999289.blogspot.com/>
6. Леонтьев Д. А. Что такое экзистенциальная психология? / Д. А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии. – М. : «Смысл», 1997. – С. 40-54.
7. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя / Э. Фромм. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – С. 309.
8. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – С. 192.
9. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М., 1989.